

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอัจฉริยภาพด้านการพระศาสนา

ลลิตี บุตรอินทร์
ภาควิชาสังคมศาสตร์
และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ ถือเป็นปีมหามงคลสมัยที่ประเทศไทยจัดงานเฉลิมฉลอง ๒๐๐ ปี น้อมเกล้ารำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระบรมคุณานุภาพ พระอนาคตญาณและพระอัจฉริยภาพอันล้ำเลิศในการสร้างคุณูปการหาประมาณมิได้ต่อราชอาณาจักรไทยและพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาแห่งแผ่นดินไทย

พระองค์ทรงเป็นทั้ง “ราชาปราชญ์และกษัตริย์นักฟื้นฟู” ด้วยพระบรมเดชานุภาพและพระราชบารมีแห่ง “ปัญญาธิปไตยและธรรมาธิปไตย” ที่ทรงบำเพ็ญไว้ตลอด ๒๗ ปี ระหว่างทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ที่ได้ทรงเข้าถึงพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างครบถ้วนก่อนเสด็จเสวยราชสมบัติ พระองค์จึงทรงปกป้องคุ้มครองราชอาณาจักรพร้อมพุทธจักร ให้คงอยู่เป็นเอกราชอธิปไตยพ้นภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ทั้งยังโลกตะวันตกให้กลับมายอมรับนับถือไทยอีกด้วย ทรงนำประเทศไทยสู่การพัฒนายุคใหม่ ขณะเดียวกันทรงพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมไทยอันมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

ในการปฏิรูปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่กำลังเสื่อมถอยและไร้เสถียรภาพ เพราะคณะสงฆ์เสื่อมทราวมองตามลำดับเพราะเหตุไร้การศึกษาและหย่อนคุณภาพ การประพฤติปฏิบัติจึงไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระองค์ทรงปรับปรุงและชำระสถาบันสงฆ์ให้ฟื้นคืน สู่ความเข้มแข็งบริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วย “คุณสมบัติเป็นผู้มีความรู้ดีและประพฤติชอบ” เพื่อให้คงความเป็นสถาบันนำอย่างแท้จริงของพุทธศาสนบริษัท พระองค์ทรงตระหนักถึงความจริงว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งมนุษยนิยม เหตุผลนิยม ปฏิบัตินิยม และมีชัณนิกรม ทั้งยังเป็นรากฐานแห่งวิทยาศาสตร์ทั้งปวง เพื่อขยายผลแห่งการปฏิรูปพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืน พระองค์ทรงตั้งนิกายสงฆ์ใหม่ขึ้น ชื่อว่า “ธรรมยุติกนิกาย” หมายถึง “คณะสงฆ์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย” มีวัดบวรนิเวศวิหารเป็นศูนย์กลางมาจนปัจจุบัน

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การปฏิรูป

๑. ความเบื้องต้น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ณ พระราชวังเดิม ธนบุรี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้งยังดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรกับสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีพระองค์ได้ทรงเริ่มเรียนอักษรสมัยในสำนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมฬีโลกยาราม ครั้นเสด็จเข้ามาประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวังได้ทรงศึกษากับผู้เชี่ยวชาญวิทยานั้น ๆ ทุกอย่างในวิชาความรู้ตามคติโบราณราชประเพณีนิยมว่า ขัตติย-ราชกุมารผู้สูงศักดิ์ควรจะทรงศึกษา

ครั้นพระชนมายุได้ ๙ พรรษา ใน พ.ศ. ๒๓๕๖ ทรงได้รับพระราชทานพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ-สมมุติเทววงศ์พงศ์อิศรราชขัตติย-ราชกุมาร” ภายหลังทรงรับพระราชพิธีโสกันต์ ทรงพระผนวชเป็นสามเณร ใน พ.ศ. ๒๓๖๐ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระญาณสังวร (ศุข) เป็นพระอาจารย์ถวายศีล ประทับอยู่วัดมหาธาตุ ทรงเริ่มสนพระราชหฤทัย

ศึกษาภาษาบาลีพื้นฐานจากพระอาจารย์ได้เวลา ๗ เดือน จึงทรงลาพระผนวช ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๓๖๗ พระชันษาถึง ๒๑ ปี จึงเสด็จออกทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จพระสังฆราช (ต่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้พระนามฉายาว่า “วชิร-ญาโณ” ประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ

ทรงพระผนวชได้เพียง ๑๕ วัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคตโดยไม่ทันได้มีพระราชดำริสมอบเวนราชสมบัติแก่ผู้ใดให้เป็นรัชทายาทขึ้นครองราชย์สืบต่อตามโบราณราชประเพณี หากถือตามนิตินัย เวลานั้น พระองค์อยู่ในพระฐานะสมควรได้รับราชสมบัติสายตรงจากพระบรมราชบิดา แต่พระราชวงศ์เสนาบดี และข้าราชการผู้ใหญ่หรือกันเห็นควรถวายราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ขึ้นเสวยราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพิจารณาเห็นความจริงเรื่องนี้ และทรงรู้ถึงสถานการณ์เช่นนี้ อย่างต้องแท้ว่า หากจะทรงปรารถนาราชสมบัติในเวลานั้น คนในแผ่นดินคงแตกสามัคคีกัน อาจเลยถึงเกิดเหตุร้ายขึ้นในแผ่นดิน ซึ่งขัดต่อพระราชอัธยาศัยของพระองค์ เพื่อความสงบสุขแห่งแผ่นดินและเพื่อทรงใช้โอกาสศึกษา

ปฏิบัติพระธรรมวินัยสืบพระศาสนา จึงทรงอุทิศพระองค์เสด็จครองสมณ-เพศต่อไป

พระองค์เสด็จไปประทับจำพรรษาอยู่ที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ทรงฝึกอบรม “วิปัสสนาธุระ” จนถึงที่สุดภูมิปัญญาของพระอาจารย์ในสำนักนี้ ด้วยพระอัจฉริยภาพ พระองค์ทรงสงสัยในข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในวัดสมอรายและวัดมหาธาตุว่าถูกต้องเป็นจริงตามที่พระบรมศาสดาทรงสั่งสอนหรือไม่ ที่วัดมหาธาตุ จึงทรงมุ่งมั่นพระราชหฤทัยสู่ “คันถุระ” คือฐานะหน้าที่ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยมีพระวิเชียรปรีชา (ภู) เจ้ากรมราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้และเชี่ยวชาญในภาษาบาลีและพระไตรปิฎกในสมัยนั้นเป็นพระอาจารย์ พระองค์ทรงรอบรู้และเชี่ยวชาญในภาษาบาลีทางเข้าถึงพระไตรปิฎกทั้งโดย “พยัญชนะ” ในเชิงอักษรศาสตร์ และโดย “อรรถ” ในเชิงอรรถศาสตร์ ทรงสามารถอ่าน ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยและสังเคราะห์หลักคำสอนทั้งพระธรรมและพระวินัยในพระไตรปิฎกภาษาบาลีได้อย่างเชี่ยวชาญและเจนจบยากที่มีผู้เสมอเหมือนได้ ทรงแปลพระปริยัติธรรมถวายรัช-กาลที่ ๓ เป็นที่พอพระราชหฤทัย

^๑ ศึกษาความละเอียดในเอกสารอ้างอิง อาทิ

- (๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*, พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.
- (๒) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *เรื่องพระจอมเกล้า*, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- (๓) อเล็กซานเดอร์ บี. กริสวอลด์ (A.B. Griswold), *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม*, แปลโดย หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.
- (๔) ประยูร สิทธิพันธุ์, *สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๑๖.

พระราชดำริในการปฏิรูปพระศาสนาจึงได้เริ่มขึ้น ครั้นเสด็จกลับมาประทับที่วัดราชาธิวาสอีก ทรงรับพิธี “ผนวชแปลง” โดยมีพระเถระมอญดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ “พระสุเมธมุนี” เป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงสถาปนาคณะสงฆ์ “ธรรมยุติกนิกาย” ขึ้น ทรงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น “พระราชาคณะ” เลื่อนขึ้นสู่ตำแหน่งเสมอเจ้าคณะรอง แล้วทรงรับทูลอาราธนาเสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร ขณะนั้นชื่อ “วัดใหม่” หรือ “วัดบน” ใน พ.ศ. ๒๓๗๙ นับเวลาทรงพระผนวชมาได้ ๑๒ พรรษา คือ ๑ พรรษา ก่อน “ผนวชแปลง” และอีก ๑๑ พรรษา หลัง “ผนวชแปลง” จึงทรงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็น “พระอุปัชฌาย์” ให้การบวชแก่กุลบุตรต่อมาได้ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระองค์ได้ทรงขยายผล “การปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนา” โดยได้ทรงฟื้นฟู ปรับเปลี่ยน และทำนุบำรุง ทั้ง “คัมภีร์และวิปัสสนาธุระ” ของพระสงฆ์ให้เจริญขึ้นพร้อมกันทั้งในสำนักนี้ และสำนักอื่น ๆ ที่เลื่อมใสความเป็น “ธรรมยุต” ทรงชักนำให้พระสงฆ์ตั้งอยู่ในศีลสังวร ให้รู้จักนิยมในการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดตามหลักพระธรรมวินัย เอื้อเอื้อในกิจวัตรและภาระหน้าที่คือ การปฏิบัติและการปฏิบัติด้วยวิปัญญา ไม่เป็นแต่ทำไปด้วยความมกมายตามประเพณีที่อธิบายด้วยเหตุผลและความถูกต้องตามพระธรรมวินัยไม่ได้ รู้จักพิจารณา

พิจารณาให้เห็นคุณค่าและประโยชน์อันแท้จริงของการประพฤติวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัยโดยสม่ำเสมอเป็นปกติตาม “ทางสายกลาง” ให้ดำรงสมณวิสัยอยู่ในความถูกต้องตามรูปแบบเนื้อหาสาระ และในความมุ่งประสงค์อย่างแท้จริงแห่งพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างและสรณะในเรื่องความถูกต้องดีงาม และบุญกุศลของพุทธศาสนิกชน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชกระแสรับสั่งก่อนจะเสด็จสวรรคต ให้เสนาบดีกับข้าราชการบริพารทั้งปวงปรึกษากัน ถ้าเห็นว่าพระราชวงศ์พระองค์ใดสมควรจะปกครองแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ ก็ให้ถวายราชสมบัติแก่พระองค์นั้น ทรงพระราชดำริเห็นควรแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มีข้อทรงรังเกียจอยู่ “ด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะทรงผนวชอยู่) ถือเป็นอย่างมอญ (เป็นพระธรรมยุต) ถ้าได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้น ก็จะทำให้พระสงฆ์หม่นหมองอย่างมอญ (อย่างพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายครองผ้าอยู่จนปัจจุบัน) เสียหมดทั้งแผ่นดินดอกกระมัง”^๒ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชวิตกในเรื่องนี้ไม่ใช่ทรงมุ่งเน้นเรื่อง “ทางคติธรรม” คือการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ แต่ทรงพระราชวิตกว่าเมื่อพระบาท

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสวยราชสมบัติแล้ว จะทรงใช้พระราชานุญาตและพระราชอำนาจบังคับให้แปลงพระสงฆ์ไทยทั้งหมดเป็นพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเติมพระราชหฤทัยให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ครองราชสมบัติ เพราะเรื่อง ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง “ปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนา”

พระราชวงศ์ เสนาบดี และพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ในสังฆมณฑล ได้ปรึกษาหารือเห็นพร้อมกันควรถวายราชสมบัติแต่พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ พระองค์ทรงลาพระผนวชตามคำกราบทูลเชิญเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ รวมเวลาทรงพระผนวช ๒๗ พรรษา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ๑๔ ปี ๓ เดือน ทรงรับพระบรมราชาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ ในฐานะทรงเป็นพระกษัตริย์ราชผู้ “มหาชนสัมมตะ” และ “มหาธมมิกราชา” ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันใหญ่หลวงหาประมาณมิได้ ทั้งต่อพระราชอาณาจักร และต่อศาสนจักรให้อยู่รอดปลอดภัยเป็นเอกราชอธิปไตยจาก “ลัทธิล่าอาณานิคม” ของมหาอำนาจตะวันตก ทรงริเริ่มนำประเทศไทยสู่การพัฒนายุคใหม่ ทรงปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ มีพระราชศรัทธาใหญ่หลวง และผูกพันมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา และทรงเป็น

^๒ ศึกษาความละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ๒๕๑๖, หน้า ๔๑.

“เอกอัครศาสนูปถัมภก” ทำนุบำรุงทุกศาสนาในแผ่นดิน ตลอดพระชนมชีพ เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ รวมสิริพระชนมายุ ๖๕ พรรษา

นางแอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) แม่เดิมที่มีอกุศลจิตคิดพยาบาล หมายถึงลายพระเกียรติคุณของพระองค์ โยงสู่ชื่อเสียงของประเทศไทย เหตุพระองค์มีรับสั่งให้เลิกสอนภาษาอังกฤษบังหน้า แต่กลับสอนศาสนาคริสต์แทน กระนั้นเธอยังบันทึกชื่นชมสรรเสริญพระองค์ ตามความตอนหนึ่งว่า “...พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นเจ้าของทางบูรพาประเทศที่น่าชื่นชมที่สุดในศตวรรษนี้ ทรงก้าวหน้ายิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ทั้งหมดที่เคยปกครองประเทศไทยมา... พระองค์ทรงเลื่อมใสหาที่สุดมิได้ในปรัชญาสูงส่ง และคำสั่งสอนอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ ตราบจนเสด็จสวรรคต ทั้งด้านการปกครองบ้านเมือง อันเป็นอันสงส์ของการผนวชอย่างยาวนาน พระองค์ก็ทรงปกครองบริหารอย่างเฉลียวฉลาดเยี่ยง ‘พระธรรมิกราชา’ หาผู้ใดเปรียบเทียบได้ยาก ทรงเอาพระทัยใส่ในความเป็นอยู่ทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์เยี่ยงบิดากับบุตร ทรงมีความเที่ยงธรรมเอาพระทัยใส่ในชนบทรอบนิคมประเพณีไทยอันบริสุทธิ์ ทรงประทานเสรีภาพและเสมอภาคในการนับถือศาสนา...”^๑

ในประเทศไทย ผู้ได้รับอันสงส์อันยิ่งใหญ่ เหลือคณาทังทางราชอาณาจักร และศาสนจักร พระเกียรติคุณอันล้ำเลิศไพศาลของพระองค์ ได้รับรู้ และการเผยแพร่บ่อยเกินควร คล้ายกับว่าพากันจงใจใฝ่อยู่ดิตรรมต่อพระองค์ ถึงกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงรำพันไว้ในหนังสือ “ความทรงจำ” ความตอนหนึ่งว่า “...น่าอนาถใจอยู่ทุกวันนี้มีผู้รู้พระคุณของทูลกระหม่อมน้อยตัวลงทุกที...”^๒ แต่ในนานาประเทศทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออก ผู้คนโดยเฉพาะปัญญาชนกลับนิยมยกย่องสรรเสริญพระราชกรณียกิจของพระองค์ ล้วนมีหนังสือหรือเอกสารกล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระองค์อย่างมากมายโดยละเอียด เหตุการณ์หรือเรื่องราวเป็นคุณประโยชน์หลายอย่างแก่ประเทศชาติและแก่อีกคน ไทยไม่ทราบหรือตั้งใจไม่ทราบ ทั้งที่เป็นเรื่องของตนเอง ทั่ว ๆ กลับไม่ใส่ใจ ไปใส่ใจยกย่องเชิดชูคนอื่นมากกว่า โดยเฉพาะเรื่องใด ๆ ที่เป็นของตะวันตก ซึ่งเป็นลักษณะ “อาณานิคมนิยม” อย่างไม่ละเลิก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวในประวัติศาสตร์ที่ทรงพระผนวชได้บำเพ็ญบารมีแห่งพระพุทธศาสนานับนานถึง ๒๗ พรรษา แม้จะไม่ทรงดำรงในฐานะ

วีรบุรุษที่ทรงพระบรมเดชานุภาพกรำศึกสงครามเพื่อรักษาแผ่นดินไทยและพระศาสนาประจำแผ่นดินไทยไว้ได้ ในลักษณะเดียวกับพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นในอดีตก็ตาม แต่ทรงเป็น “มหาราช” โดยแน่แท้ ที่ทรงพระอัจฉริยภาพปรีชาญาณทั้งทางคติธรรมและคติโลก ทรงเห็นการณ์ไกลอย่างหาผู้ใดเปรียบเทียบได้ยาก เช่นเดียวกับมหาบุรุษของโลกร่วมสมัยเดียวกัน พระองค์สามารถรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติ และพระศาสนาเอาไว้ได้ทั้งคู่ สามารถพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้า และฟื้นฟูพระศาสนาให้บริสุทธิ์มั่นคง เป็นศาสนาแห่งแผ่นดินอยู่ได้ ย่อมควรค่าแก่ความเป็น “อัจฉริยบุคคล” และ “มหาราช” ผู้ยอดเยี่ยมอย่างแท้จริง

นอกจากทรงเป็น “พระบิดาแห่งผู้ปรีชาญาณสยาม” แล้ว พระองค์ยังทรงเป็น “พระบรมราชชนกของอัจฉริยบุคคลผู้ปรีชาญาณแห่งสยาม” หลายพระองค์อีกต่อมา อาทิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระผู้ล่วงแต่ทรงสืบสานพระราชดำริริเริ่มของพระองค์มาได้อย่างครบถ้วน “...นี่ถึงคำราชทูตคนหนึ่งซึ่งเอาใจใส่ศึกษาพงศาวดารตะวันออกนี้ เคยแสดงความ

^๑ อเล็กซานเดอร์ บี. กริสโวลด์, อ้างแล้ว, หน้า ๗๕.

^๒ ศึกษาความละเอียดในโอกาส เสวีกุล, พระราชบิดาแห่งการปฏิรูป, พระนคร : แพร่พิทยา ๒๕๑๒, หน้าคำนำ.

เห็นแก่ฉันว่า สังเกตตามเรื่องทีปรีक्षा ทำหนังสือสัญญาเมื่อรัชกาลที่ ๔ นั้น เมืองไทยใกล้จะเป็นอันตรายมากที่สุดทีเดียว ถ้าหากไม่ได้อาศัยพระสติปัญญาของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ที่ทรงบำเพ็ญพระปัญญาบารมีและ พระชันติบารมีเป็นอันสูงส่งไว้ระหว่าง ทรงผนวช) ทรงแก้ไข ประเทศไทย ก็อาจจะไม่เป็นอิสระเอกราชสืบมาได้ จนทุกวันนี้...”^๕

๒. พระพุทธศาสนา

โดยพื้นฐานวัฒนธรรมทางความ เชื่อและความคิด ชนชาติไทยนับถือ ปรัชญาพราหมณ์ก่อนนับถือพระพุทธ- ศาสนา ทั้งสองแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนา “เทวนิยม” สั่งสอนให้นับถือพระเป็นเจ้าคือ “พระ พรหม” ทายาทโดยตรงของพระพรหม คือ “พราหมณ์” ศาสนานี้ถือว่ามี “อิตตา หรืออาดมัน” คุณค่าและประโยชน์ สูงสุดของมนุษย์คือ “การที่อิตตาของ แต่ละคนได้กลับคืนสู่ความเป็นหนึ่ง เดียวกันกับพระพรหม” (พรหมสหพ- ยตา) พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหา กษัตริย์ หรือผู้ปกครองประเทศ ก็คือ ผู้ได้ชื่อว่า “เทวราชา” ในนามสวรรค์ บัญชาการให้ปกครองบริหารในระบบ “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” มีมรรควิธีสู ่เป้าหมายสูงสุดคือ “โยคะ” รวมถึง ไสยศาสตร์ การบวงสรวงบูชาญาณและ

การถวายความจงรักภักดีเป็นที่สุดแก่ พระเป็นเจ้า และบรรดาสิ่งที่เชื่อว่ามี อำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมดา ชะตา ชีวิตของมนุษย์เป็นไปตาม “พรหมลิขิต” ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศ พระพุทธศาสนาเป็น “อเทวนิยมและ มนุษยนิยม” บนทางสายกลางที่เรียก ว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” สอนให้ถือใน สัจธรรมคือ “อนัตตา” คุณค่าหรือ ประโยชน์สูงสุดที่ชาวพุทธพึงพยายาม ให้บรรลุคือ “พระนิพพาน” หรือ “สภาพ ความสิ้นทุกข์” ชะตาชีวิตของชาวพุทธ เป็นไปตามกฎของเหตุผลคือ “กฎแห่ง กรรม” ที่มนุษย์ทุกคนแต่ละคนต้องรับ ผิดชอบเอง พระพุทธศาสนามีพระสงฆ์ เป็นศาสนทายาทโดยสายตรง ส่วน พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ หรือผู้ทำหน้าที่แทนเรียกกันในปัจจุบัน ว่า “รัฐบาล” ได้ชื่อว่า “มหาชนสมมตะ” และ “ธัมมราชา” พระพุทธศาสนาสอน ให้ผู้นำประเทศเหล่านี้ โดยชื่อต่าง ๆ ต้องปกครองประเทศในระบบ “ธรรมา- ธิปไตย” อันเป็นรากฐานแห่ง “ประชาธิปไตย” ในยุคปัจจุบัน โดยความจริง ประการนี้ พระพุทธองค์คือ “นักปฏิวัติ และนักปฏิรูป” วัฒนธรรมของมนุษย์ คนแรกของโลก พระพุทธศาสนาจึงเป็น ศาสนาแห่งการปฏิวัติและการปฏิรูป^๖

อาศัยหลักฐานหลายแหล่งช่วย ให้ถือได้ว่า ชาวไทยสืบเวลามาถึงรัช- กาลที่ ๔ ส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาดีทาง

พระพุทธศาสนา คือ ชนเชื้อสายมอญ หรือรามัญ นับถือพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทอย่างเคร่งครัด มั่นคงใน หลักคำสอนคำมูลเดิมเป็นคุณลักษณะ พิเศษ ภาษาบาลีปนกับภาษาสันสกฤต และภาษาขอม คือภาษาหลักทางพระ พุทธศาสนา สืบทอดมาจากสมัยสุโขทัย ทั้งขรवासและพระสงฆ์ นอกนี้ส่วน มากนับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่มุ่ง เน้นเนื้อหาสาระและคุณประโยชน์ต้อง ตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ เท่าที่ควร แต่มานับถืออย่างมงายใน เรื่องภูตผี ที่พากันคาดเอาว่ามีอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมดา และอิทธิ ปาฏิหาริย์ตามไสยศาสตร์ของศาสนา พราหมณ์อย่างไรเหตุผลทั่วถ้วนทุก ระดับของคนไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงค้นพบความจริงและความ ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ทรง กระตุ้นให้ชาวไทยละเว้นวิถีชีวิตแบบ พราหมณ์ มาดำเนินชีวิตแบบพุทธ อย่างแท้จริง ตามแบบอย่างในครั้ง พุทธกาล ทรงปรับเปลี่ยนและฟื้นคืน ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ และพฤติ- กรรมทั้งของพระสงฆ์และขรवासให้ เป็นไปตามหลักเหตุผลนิยมของพระ พุทธศาสนาดั้งเดิม ที่ภายหลังบิดเบือน ผิดเพี้ยนไป ทรงมุ่งเพื่อการปฏิรูปฟื้นฟู พระพุทธศาสนาในประเทศไทย การ เป็นพุทธมุงให้บรรลุประโยชน์ปัจจุบัน

^๕ ความตอนหนึ่งจากพระนิพนธ์ในหนังสือ “จดหมายเหตุความทรงจำ”, ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อ้างจาก ประชยุทธ สิทธิพันธ์, หน้า ๕๒.

^๖ ศึกษาความละเอียดใน Siddhi Butr-Indr, The Social Philosophy of Buddhism, Mahamakutrajavidyalaya, Bangkok : Publishing House, ๑๕๗๓, หน้า ๑๕-๑๖.

ประโยชน์เหนือกว่าปัจจุบัน และประโยชน์สูงสุดของความเป็นมนุษย์คือ “ภาวะความสิ้นทุกข์” ในการบรรลุประโยชน์ต่างระดับเหล่านี้ มนุษย์เป็นผู้พยายามเอง รับผิดชอบเองทั้งหมด โดยดำเนินตามสูตรแห่ง “มัชฌิมาปฏิปทา” ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

พุทธบริษัทมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ เพราะพระสงฆ์ถือข้อวัตรปฏิบัติมากกว่าสูงกว่าพุทธศาสนิกชนอื่น นอกจากต้องถือหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนทั่วไปแล้ว คุณสมบัติพิเศษที่ยกระดับฆราวาสวิสัย สู่อสถานภาพความเป็นสมณวิสัยขึ้นมาได้คือ ต้องครองพระวินัยที่เรียกว่า “สิกขาบท” ถึง ๒๒๗ ข้อ ตามที่พุทธบัญญัติไว้ใน “พระปาติโมกข์” เรียกอีกอย่างว่า “อาทิพรหมจารียกาสิกขา” สู่อ “อภิสมจารียกาสิกขา”^๗ พระสงฆ์สาวกนับเป็นองค์หนึ่งแห่งพระรัตนตรัย เริ่มด้วยพระพุทธ รองลงมาคือ พระธรรม และสุดท้ายคือ พระสงฆ์สาวก ผู้มีสถานภาพและบทบาท “เป็นเนื้อนาบุญของโลก” (ปุณณุกเขตต์ โลกสุส) หมายถึง “สัญลักษณ์แบบอย่าง และแหล่งที่มารวมแห่งความถูกต้อง ดั่งงาม และให้เกิดคุณประโยชน์ของมนุษย์” พระสงฆ์มีภาระหน้าที่หลักหรือที่เรียกว่า “ธุระหน้าที่” หลักของชีวิต ๒ ทางประกอบกันเป็นขั้นเป็นตอนและเป็นกระบวนการ คือ

๑. คันถธุระ หมายถึง การทำหน้าที่อุทิศตน ให้การศึกษาเล่าเรียน

พระปริยัติธรรม ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยให้เกิดความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก ทั้งที่ผ่านภาษาบาลี หรือภาษาอื่น สอนประชาชนให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาตามนั้นด้วย

๒. วิปัสสนาธุระ ที่เรียกกันว่า “กัมมัฏฐาน” หมายถึง ขั้นการประพฤติปฏิบัติตามที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาด้วยดี ทั้งโดย “พยัญชนะ” ตามอักษรศาสตร์ และโดย “อรรถ” คือเนื้อหาสาระัตถะ และวัตถุประสงค์ของวิชานั้น ๆ ตามอรรถศาสตร์ ผูกฝน อบรมจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาด สว่าง สงบ จากอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน

พระสงฆ์ได้บำเพ็ญธุระหน้าที่ทั้งสองนี้ด้วยดีตลอดมาในอุปถัมภ์ของบ้านเมืองและพุทธศาสนิกชน ในสังคมและประเทศที่พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแผ่ขยายเข้าไปถึง แต่บางครั้งในดินแดนเหล่านั้น “สังฆภาวะ” ก็เสื่อมทรามลง เพราะพระสงฆ์บกพร่อง ผิดเพี้ยนและละเลยทำธุระหน้าที่ ๒ ประการของตน ดังกล่าว จึงต้องมีการสังคายนาชำระฟื้นฟูให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ มุ่งหมายให้ใกล้เคียงเหมือนในครั้งพุทธกาล เหตุการณ์พฤติการณ์และความพยายามในลักษณะนี้ได้บังเกิดขึ้นแก่ประเทศไทย เป็นเช่นนี้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ต้องนำสู่การปฏิรูปฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

๒.๑ การปฏิรูปฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงปฏิวัติพระพุทธศาสนา แต่ทรงปฏิรูปตามวิธีการของเหตุผลนิยม “เหตุย่อมให้เกิดผล และผลย่อมเกิดจากเหตุ” พระองค์ไม่ได้ทรงยกเลิก ล้มล้าง หรือปฏิเสธพระรัตนตรัย พระธรรมวินัย พระไตรปิฎก ตลอดจนคำสั่งสอนใด ๆ ในระดับต่อมาเชิงอรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา แม้จะทรงสำรวจ วิเคราะห์ และวิพากษ์บ้างในบางเรื่องที่ยังสงสัยในความถูกต้องแท้จริง ทรงปฏิรูปพระพุทธศาสนา เริ่มด้วยทรงศึกษาให้รู้จัก และรู้ทั่วถ้วนเรื่องพระธรรมวินัยที่บรรจุในพระไตรปิฎก ทรงสอบสวน ตรวจสอบ วิเคราะห์ วิจัย วิพากษ์ และสังเคราะห์ เพื่อให้ได้หลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตรงตามพระพุทธพจน์ พระพุทธโฆษาท และพระพุทธบัญญัติจารึกไว้ในภาษาต่าง ๆ มีภาษาบาลีและสันสกฤต เป็นต้น เป็นลักษณะอนุรักษนิยมอีกระดับหนึ่งที่ปราศจาก “ความลุ่มหลงมัวเมาของเก่า” ทรงปฏิรูปฟื้นฟูวิถีและวิธีประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธให้ถูกต้อง สอดคล้องกับหลักคำสอนที่พร้อมมูลด้วยเหตุผล ผ่านกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ กลับกรองและตรวจสอบอย่างทั่วถ้วนเชื่อถือได้ ทรงคงไว้และหวงแหนหลักคำสอนต้นเก่าเก่าเดิม และทรงชำระกีดกันลัทธิเชื่อถือใด ๆ ที่ไม่ใช่ “มนุษยนิยมและเหตุผลนิยม” ที่จะมาแปดเปื้อนพระพุทธศาสนา ให้มัวหมอง กระนั้นก็ตาม ในระดับ “โลกวิสัย” พระองค์ทรงเป็นนักประณีต

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๑๒.

ประนอม ผ่อนสั้นผ่อนยาว และถ้อยที่ถ้อยอาศัยให้เกิดความสามัคคี กลมกลืน และกลมเกลียวในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ทั้งงานราษฎร์และงานหลวง เพื่อความเป็นเอกภาพและความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ได้ประโยชน์ทางการปกครองบริหารบ้านเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรกับศาสนจักร ขณะที่พระองค์ทรงสำรวจตรวจสอบ ประเมิน และยกระดับการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมวินัยของพระสงฆ์ให้เคร่งครัด มั่นคง และถูกต้อง สอดคล้องพระวินัยบัญญัติ ปรับปรุงฟื้นฟูสถาบันสงฆ์ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น เกิดบูรณาการแห่ง “ปริยัติธรรมกับปฏิบัติธรรม” สมเป็นเนื้อนาบุญของโลกได้อย่างสมเหตุผล

๒.๑.๑ มูลเหตุและวิถีสู่การปฏิรูปฟื้นฟู

ดังได้กล่าวมาข้างแล้ว ในตอนต้นว่า พระสงฆ์สาวกในฐานะเป็นพุทธศาสนทายาทสายตรงมีภาระหน้าที่หลัก เรียกว่า “ฐะ” อยู่ ๒ ประการ คือ “คันทฐะ” การทำฐะหน้าที่เรียนพระปริยัติธรรมให้เกิดความรอบรู้แตกฉาน เชี่ยวชาญในพระธรรมวินัย และอีกประการหนึ่งคู่กันคือ “วิปัสสนาฐะ” การทำฐะหน้าที่ด้วยการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมวินัยให้บรรลุความรู้แจ้งเห็นจริงในเนื้อหาสาระดีและจุดประสงค์ ตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาด้วยดี แล้วจึงสอนผู้อื่นให้บรรลุผลตามด้วย แต่

ผ่านมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาพระปริยัติธรรม ให้ถึงกับรู้แจ้งเห็นจริงต้องตามด้วยพระพุทธรูปอันอ่อนแอเป็นลำดับ พลอยให้การประพฤติวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัยผิดเพี้ยน หย่อนยาน หละหลวม และวิปริตไปด้วย ยิ่งกว่านี้ การบำเพ็ญสมาธิ ซึ่งมีศลิวัดเป็นพื้นฐานก็ยิ่งปฏิบัติผิดทาง มุ่งสู่การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ตามวิถีแห่งดิรัจฉานวิชาของศาสนาพราหมณ์ แทนที่จะมุ่งเพื่อฝึกอบรมจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์จากอวิชชา ตัณหา และอุปาทานตามพุทธประสงค์ พระสงฆ์จำนวนมากขึ้นโดยลำดับ เชื่อถือและปฏิบัติในวิถีทางดังกล่าว เพื่อจูงใจประชาชนให้นำพาลาภสักการะโน้มน้าวสู่ตน

วิถีชีวิตสุดโต่งของพระสงฆ์เหล่านี้ อยู่กินเยี่ยงฤๅษีทรามาร่างกายของตน เพื่อให้ดู “ขลังและศักดิ์สิทธิ์” ตามลัทธิอัตตคิลมถานุโยค สุดโต่งอีกพวกหนึ่งประพฤติตนเสพสุขในลาภสักการะและผลประโยชน์ทางวัตถุเยี่ยงฆราวาสวิสัย ที่เรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” ทั้งสองวิถีชีวิตสุดโต่งของพระสงฆ์ไทยที่กำลังดำเนินกันอยู่นี้ แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจาก “ทางสายกลาง” ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนใน “พระปฐมเทศนา”^๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์ถึงความในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะนั้นไว้ความตอนหนึ่งว่า

“...ลัทธิสมถวิปัสสนาที่พระสงฆ์กำลังประพฤติกันอยู่ที่วัดราชาธิวาสขณะนั้น มากมูลวุ่นวายด้วย ‘สัมโมหวิหาร’ พา กลุ่มหลงมกมาย ติดอยู่ในเรื่องอภินิหาริย์ คาถาอาคมไสยศาสตร์ เหมือนกับยืมจุมุกทำนมาหายใจ จะพูดจาอันใด ก็เป็นแต่อย่างคติ เช่น ‘อาจิณกัปปิกา-ว่าก็เคยถือประพฤติตามกันมาอย่างนี้’ ไม่ชี้แจงแสดงผลออกมาให้เห็นจริงได้ ถือแต่ลัทธิของตนนั้นตันถือไปมิได้ รู้ว่าผิดและชอบ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งปัญญา เหตุผล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชปริวิตก สงสัยและสังเวช เหนื่อยหน่ายขึ้นมา ด้วยเหตุนี้จึงเสด็จลงมาประทับที่วัดมหาธาตุอีก ทรงมุ่งมั่นศึกษาหลักคำสั่งสอนที่แท้จริงของพระบรมศาสดา โดยเริ่มด้วยการศึกษามคธภาษาจนรอบรู้แตกฉานและเชี่ยวชาญทั้งโดยพยัญชนะและโดยอรรถอ่านพระไตรปิฎกฉบับมคธภาษาได้อย่างทั่วถ้วน...”^๙

พระกิตติศัพท์เรื่องนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทูลอาราธนาขอให้พระองค์สอบแปลภาษาบาลีท่ามกลางพระเถระผู้ทรงปริยัติธรรมเป็นกรรมการ พระองค์ได้ถวายการแปลได้อย่างยอดเยี่ยม ข้อนี้สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงให้ข้อสังเกตไว้ ใจความว่า “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใฝ่พระราชหฤทัยศึกษา

^๘ กริสวาลด์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑-๑๓.

^๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จาก ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร, หน้า ๕๘, ๕๙.

พระศาสนานั้นเป็นความดี อันสมควรจะทรงอุดหนุน จะไปเป็นกำลังสำคัญยิ่งช่วยทำนุบำรุงฝ่ายพุทธจักร...โดยไม่ได้โอกาสขัดขวางทางฝ่ายราชอาณาจักร ด้วยเหตุนี้จึงตรัสชวนให้เข้าสอบความรู้ เพื่อจะได้ปรากฏพระปรีชาสามารถให้สังคมชนลเชื้อถือ ในความเป็นจริงอีกประการหนึ่งนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงมีพระราชดำริมุ่งตรงสู่พุทธจักรมานานอยู่แล้ว เป็นตั้งแต่ที่ทรงตัดสินพระราชหฤทัยผนวชต่อ”^{๑๐}

อนึ่ง การที่ทรงอุทิศพระองค์ศึกษาพระปริยัติธรรมจนแตกฉานและลุ่มลึกในพระไตรปิฎกจารึกไว้ในภาษาบาลีหรือมคธภาษาโดยตรงให้รอบรู้เป็นพิเศษกว่าคนอื่นนั้น ก็ด้วยมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นเรียนให้ถึงรากเหง้าเค้าเดิมของพระพุทธวจนะ ตลอดจนส่วนที่ได้รับความเปลี่ยนแปลง แปลกปลอม ในกาลต่อมา หาได้ทรงมุ่งหมายจะเอาเกียรติยศชื่อเสียง และตำแหน่งฐานันดรใด ๆ ทั้งในศาสนจักรและราชอาณาจักรไม่ แต่เพื่อข้ามพ้น “อาฉิมกับปีกา” การรู้และประพฤติปฏิบัติตามโบราณประเพณีที่เคยทำสืบ ๆ กันมา ที่ไม่เคยถามถึงเหตุผล และที่อยู่กันอย่างหลงงมงาย ไร้เวลาเบาปัญญาที่เรียกว่า “สัมโมหวิหาร” สู่การเข้าถึงคำสั่งสอนที่ถูกต้องแท้จริงในพระพุทธศาสนา เพื่อทรงฟื้นฟูปรับปรุงวิถีพุทธให้บริสุทธิ์บริบูรณ์และ

เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาที่กำลังผจญภัยใหญ่หลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากภายในพุทธบริษัทเอง นำทางโดยพระสงฆ์ผู้หย่อนการศึกษาที่ถูกต้อง และบกพร่องผิดเพี้ยนในการประพฤติวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัย พระองค์จึงทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลียากที่ผู้ใดจะทัดเทียมได้ ทรงใช้ภาษาบาลีเป็นกุญแจและสื่อการศึกษา ค้นคว้า ตรวจสอบ และวิเคราะห์วิพากษ์พระไตรปิฎกได้อย่างทั่วถ้วนทุกแง่มุมได้โดยลำพังพระองค์เอง

ภายหลังได้ทรงพิจารณา ตรวจสอบ วิเคราะห์ และสังเคราะห์คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ตามที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกที่ได้ทรงศึกษามาอย่างถ่องแท้แล้ว ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระองค์ จึงได้ปรากฏความจริงในพระราชดำริว่า วัตรปฏิบัติเช่นที่พระสงฆ์ไทยเคยถือปฏิบัติเป็นแบบแผนสืบทอดกันมาทั้งฝ่าย “คันถุระ” และฝ่าย “วิปัสสนาธุระ” โดยปราศจากการสำรวจ ตรวจสอบ และประเมินนั้น วิปริตผิดพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนอยู่เป็นอันมาก ยิ่งทรงพิจารณาสืบสวน ตรวจสอบ วิเคราะห์ เปรียบเทียบโดยพิสดาร ละเอียดและลุ่มลึก ยิ่งทรงพบเห็น “วัตรปฏิบัติ” วิปัสสนาคลาดเคลื่อนจากพุทธโฆวาทและพุทธบัญญัติ อันเป็นรากเหง้าเค้าเดิมที่พระองค์ทรงได้ศึกษามาเป็นเวลาช้านาน จึงเกิดพระปริวิตกขึ้นในพระราชหฤทัยว่า “...หรือสมณ-

วงศ์ที่สืบเนื่องมาจากพระอริยสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะสูญสิ้นเสียแล้ว... แต่อย่างไรก็ตาม การที่พระองค์ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยจำนงมั่นในการผนวชนั้น ก็ได้สมานทานว่าจะศึกษาหาความถูกต้องบริสุทธิ์บริบูรณ์ในพระธรรมวินัย และจะประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยนั้นของพระบรมศาสดา ถ้าจะให้พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติต่อไปในทางที่ผิดพุทธโฆวาทและพุทธบัญญัติ ดังที่ปรากฏในหมู่คณะสงฆ์ไทยอยู่ขณะนี้ เห็นว่าลาผนวชออกเป็นแต่อุบาสก ถือศีล ๕ ศีล ๘ จะดีกว่าการดำรงอยู่ในสมณเพศที่ละเมิดผิดเพี้ยนพระธรรมวินัยทำลายพระศาสนา...”^{๑๑}

ในเรื่องนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์ระบุถึงมูลเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปริวิตกต่อพระศาสนาจนทรงตั้งพระราชอาชิสฐานปณิธานที่จะทรง “ปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนา” เป็นลำดับต่อไป ความตอนหนึ่งว่า “...พระองค์ทรงปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเล่าเรียนพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ครั้นทรงเอาความรู้ที่ทรงเล่าเรียนมาแล้ว ตามศึกษา ตรวจสอบ ถึงข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ที่ได้เคยมีมาแต่โบราณกาล (อาฉิมกับปีกะ) ก็ได้ทรงทราบที่ศาสนวงศ์นั้นอันตรธานมาแต่กรุงเก่าแล้ว กับได้ทรงเห็นอาจารย์วัด

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เรื่องพระจอมเกล้า, หน้า ๑๗, ๑๘.

^{๑๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕, ๒๐, ศึกษาความละเอียดใน อเล็กซานเดอร์ กริสโวลด์ บี, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๒๖-๒๘, ประพุทธ ธิทิพันธ์, สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๑๖, หน้า ๒๕-๓๑.

ของสมณเหล่านั้น ไม่นำมาซึ่งความเลื่อมใส สำคัญว่าน่าจะผิดเพี้ยน บกพร่องและกล่าวต่อพระธรรมวินัยแท้จริงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า... จึงได้ทรงพระปรารภสังเวชพระทัย ด้วยพระศาสนานี้เป็นยิ่งนัก คือวงศ์บรรพชาอุปสมบท เห็นว่าเป็นของมีรากเหง้าอันแน่นแฟ้นไม่มีมูลลึกลับที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสด้วยปัญญา ทรงสลดพระทัยในการที่ทรงเทศเป็นบรรพชิต เห็นว่าหากคงอยู่อย่างนี้ น่าจะเป็นอันหลอกลวงโลกเลี้ยวชีวิต ดูไม่สมควรแลเป็นภยันตรายยิ่งนักต่อพระศาสนา...”^{๑๒}

ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น^{๑๓} พระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก คือประมวลหลักคำสอนต้นฉบับอันแท้จริงของพระบรมศาสดา มีพระสงฆ์เป็นผู้นำพุทธบริษัทในฐานะเป็นพุทธทายาทสายตรงที่มารวมเป็นแบบอย่าง และสัญลักษณ์แห่งความถูกต้องดีงามของพุทธบริษัท เมื่อพระสงฆ์สมบุรณ์ด้วยการศึกษาดีและประพฤติปฏิบัติชอบตรงต่อพระวินัยบัญญัติมาในพระปาฏิโมกข์ และที่มีนอกพระปาฏิโมกข์ จึงเป็นคุณสมบัติแท้จริงของพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่มาแห่งศรัทธาของประชาชนผู้ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ผู้เลื่อมใสอยู่ให้เลื่อมใสยิ่งขึ้น รวมกันเป็นกำลังปกป้องและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงแพร่หลายสืบไป ความเป็นพระสงฆ์จึงเป็นมูลเหตุสำคัญกว่าทุกฝ่ายให้เกิด

ความเจริญหรือความเสื่อมเสียล่มสลายแก่พระศาสนา เปรียบได้กับบิดามารดา คือ ผู้เป็นต้นเหตุสำคัญแห่งความเสื่อมเสียหรือความเจริญก้าวหน้าของบุตรธิดาและครอบครัว ในพระพุทธศาสนา ความรู้ดีกับความประพฤติชอบประกอบกันเป็นคุณสมบัติพิเศษของพระสงฆ์ หากพระสงฆ์ไม่ศึกษาเล่าเรียนให้รู้พระธรรมวินัยอย่างแท้จริงและถูกต้องย่อมประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้อง หรือรู้พระธรรมวินัยแต่ขาดประพฤตินิยาม เป็นคนอ่อนแอ มั่งง่าย ลบหลู่พระธรรมวินัย จึงประพฤติปฏิบัติหละหลวม หย่อนยาน และละเมิดพระธรรมวินัย ผู้หลงงมงาย ไร้การศึกษา ปัญญาอ่อนก็จะถือปฏิบัติตามโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขณะเดียวกันในหมู่คณะสงฆ์ผู้มีการศึกษาอบรมมาดี มีปัญญาใช้วิจารณ์ญาณและเหตุผล ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ก็จะได้ครองตนเช่นนี้เป็นลำดับมา เป็นมูลเหตุสำคัญยิ่งให้เกิดความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น โดยพระราชดำริของพระองค์ การปกป้องพิทักษ์พระพุทธศาสนาจากผองภัย และการปฏิรูปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ มั่นคงและเจริญรุ่งเรือง ได้อย่างแท้จริงนั้น เบื้องแรกสุดจะต้องปฏิรูปฟื้นฟูสถาบันสงฆ์ให้ปรับปรุงแก้ไขเรื่องการศึกษาเล่าเรียนและความประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องตามที่พระบรมศาสดาทรงสั่งสอน

๒.๑.๒ ผลการปฏิรูปฟื้นฟู :

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย

ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “เทศนาเสือป่า” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “...การเป็นอยู่ของพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นว่า ถ้าชินปล่อยให้เป็นไปตามนี้ ไม่เข้าพระพุทธศาสนาของเราจะต้องเสื่อมทรมานไม่มีทางแก้ไขได้ จึงทรงตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้นถึงใครจะว่าอย่างไรก็ตาม แต่การที่ทรงตั้งธรรมยุติกนิกายเช่นนี้ นับว่าจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่พระองค์ทรงกล้าหาญ ทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาหาที่เปรียบได้ยาก ทรงสั่งสอนให้คณะสงฆ์ต้องพยายามรู้ข้อวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม อย่างน้อยให้รู้จักถือตามพระวินัยบัญญัติ โดยเคร่งครัด ต้องพยายามเรียนพระธรรมวินัย โดยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เช่นนี้ นับว่าเป็นประโยชน์มากมาย เท่ากับได้ช่วยชีวิตพระพุทธศาสนาให้ฟื้นคืน...”^{๑๔}

ครั้งได้ทรงทราบถึงมูลเหตุแท้จริงแห่งปัญหาความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนา คือพระสงฆ์ไร้การศึกษาที่ถูกต้องเพียงพอในพระธรรมวินัย และความประพฤติวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์หละหลวม หย่อนยาน ผิดเพี้ยน และ

^{๑๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร, หน้า ๕๘.

^{๑๓} ศึกษาเปรียบเทียบความใน ประสูต สิริพันธ์, สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๔๐-๔๖.

^{๑๔} อ้างจาก ‘โอกาส เสวิกุล’, พระราชบิดาแห่งการปฏิรูป, พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๒, หน้า ๑๑.

ละเมียดจากพระธรรมวินัย พระองค์ทรงมีพระราชหฤทัยสลดสังเวชเป็นกำลัง จึงทรงตั้ง “สักกิริยาธิษฐาน” ขอให้พบข้อมูลหลักฐานช่วยในการตัดสินใจพระราชหฤทัยอย่างมีเหตุผลในการครองสมณเพศเพื่อการครั้งนี้ว่า “...ข้าพเจ้าอุทิศต่อพระผู้มีพระภาคออกบวชด้วยความเชื่อ ความเลื่อมใส มิได้เพ่งต่ออำิสสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เป็นต้น ...ถ้าวงศ์บรรพชาอุปสมบทที่เื่องมาแก่พระสุคต-ทศพลยังมีเหลืออยู่ ณ ประเทศใดทิศใด ขอให้ประสพหรือให้ได้ยินข่าวให้ได้ในสามวันเจ็ดวัน ถ้าไม่เป็นดั่งนั้น ข้าพเจ้าก็จะเข้าใจว่าศาสนวงศ์นั้นสิ้นแล้ว ก็จักสึกเป็นฆราวาสไปรักษาศีลห้า ศีลแปดตามสมควร...”^{๑๕}

ภายหลังทรงอธิษฐานแล้ว^{๑๖} ต่อมาไม่นานทรงทราบว่ามีพระเถระชาวมอญชื่อ “พระสุเมธมุนี” เดิมชื่อ “ชาย” นามฉายาว่า “พุทธวิโส” ขณะนั้นสำนักอยู่ ณ วัดบวรมงคล (วัดลิงขบ) ฝั่งธนบุรี เป็นผู้รอบรู้ แดกฉาน และชำนาญในพระไตรปิฎก ทั้งยังประพฤติวัตรปฏิบัติเคร่งครัดต้องตามพระวินัยบัญญัติ จึงเสด็จไปทำวิสาสะสนทนาเป็นภาษาบาลีด้วย พระเถระทูลถวายอธิบายระเบียบปฏิบัติต้นแบบให้ทรงทราบโดยพิสดารและลึกซึ้ง ทรงพิจารณาเห็นตรงกับพระพุทธรบัญญัติ

ที่ทรงศึกษามา ซึ่งห่างไกลจากวัตร-ปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยที่ถือสืบ ๆ กันมาตามประเพณี ทรงพอพระราชหฤทัยด้วยทรงตระหนักว่า “สมณวงศ์แห่งการบรรพชาอุปสมบทยังไม่สูญสิ้นเหมือนอย่างทรงมีพระปริวิตกอยู่แต่ก่อน” ทรงเลื่อมใสใคร่ประพฤติปฏิบัติตามแบบพระมอญ จึงเสด็จย้ายจากวัดมหาธาตุไปประทับที่วัดราชาธิวาสอีกครั้งหนึ่ง ด้วยทรงเกรงมีข้อกล่าวหาว่า ทรงถือวัตรปฏิบัติแปลกต่างกับประเพณีเดิมในสำนักพระอูปัชฌาย์ อาจไม่สะดวกต่อการปฏิรูปฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ด้านการถือวัตรปฏิบัติตามแบบอย่าง ที่ทรงเลื่อมใสว่าถูกต้องตามพุทธรบัญญัติดั่งที่ทรงได้ศึกษาด้วยดีแล้ว ได้มีพระสงฆ์หลายรูปจากวัดมหาธาตุ วัดราชาธิวาสและวัดอื่น ๆ ถวายตัวเป็นศิษยานุศิษย์มากขึ้นเป็นลำดับ จึงเริ่มเกิดเป็นคณะสงฆ์ผู้แสวงหาความสมบูรณ์ ด้วยคุณสมบัติตามภาระหน้าที่ทั้งด้าน “คันถธุระ-การศึกษาเล่าเรียนรอบรู้พระธรรมวินัย” และ “วิปัสสนาธุระ-การประพฤติวัตรปฏิบัติชอบต้องตามพระธรรมวินัย” ขึ้นในประเทศไทย โดยนามภายหลังว่า “ธรรมยุติกนิกาย” ตามแนวพระราชดำริแต่ พ.ศ. ๒๓๗๒ นั้นเป็นต้นมา

ในความเป็นจริง^{๑๗} สมัยนั้นประเทศไทยมีพระสงฆ์อยู่แล้ว ๒ นิกายสังกัด

สาย “เถรวาท” ด้วยกัน คือ พระสงฆ์สยามนิกาย กับพระสงฆ์รามัญนิกายของพม่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริให้ “การอุปสมบท” ของพระองค์ “มั่นคงขึ้น” ดั่งนั้น พระองค์กับคณะของพระองค์จึงได้รับอุปสมบทในคณะสงฆ์ไทยและรับอุปสมบทในคณะสงฆ์รามัญอีก สังฆพิธีใหม่นี้เรียกว่า “ทัฬหกรรม” หมายถึง “เพื่อมั่นคงขึ้น” ตามพระราชดำริพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายจึงได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยผลการผสมผสานบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ไทยกับคณะสงฆ์รามัญให้เป็นเนื้อเดียวกัน ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ต้องตามหลักปรัชญา “มัชฌิมนิยาม” ตามแนวพระพุทธศาสนา ความประพฤติวัตร-ปฏิบัติธรรมวินัยอย่างไดยังผิดเพี้ยนหละหลวม ต่ำทราม และบกพร่อง พระองค์ทรงชักนำอบรมสั่งสอนคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายให้ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตรงตามพระธรรมวินัยที่ได้ศึกษาอบรมมาด้วยดีแล้วในชั้นปริยัติ-ธรรม ฟูพื้นฐานด้วยการศึกษาภาษาบาลี อันเป็นภาษาจารึกพระธรรมวินัยดั่งเดิม

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีพระดำริเสริมความในเรื่องนี้ว่า^{๑๘} แม้ปรากฏในเรื่องพงศาวดารว่า ได้มีการฟื้นฟูพระศาสนาเป็นครั้งเป็น

^{๑๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*, หน้า ๔๘.

^{๑๖} ศึกษาความละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*, หน้า ๑๕-๑๗. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *เรื่องพระจอมเกล้า*, หน้า ๑๕-๒๒.

^{๑๗} ศึกษาความละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*, หน้า ๑๖, ๑๗.

^{๑๘} ศึกษาความละเอียดใน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *เรื่องพระจอมเกล้า*, หน้า ๒๑-๒๑.

คราวเช่นทำสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นก็ดี การฟื้นฟูพระศาสนาที่ทำกันมาแล้วนั้นเป็นแต่ในชั้น “ปริยัติหรือคณฤชระ” เป็นการฟื้นฟูหาความรู้ทางด้านวิชาการตามที่บอกเล่าสืบทอดกันมาจากอาจารย์สู่ลูกศิษย์หาได้ฟื้นฟูถึงขั้นการประพฤติวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัยที่ได้เล่าเรียนมาอย่างขาด ๆ เกิน ๆ อย่างแท้จริงไม่ “...ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้เกิดการฟื้นฟูเต็มแบบขึ้น (บูรณาการ) ระหว่างการศึกษาเล่าเรียนกับการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ไม่ใช่ ‘เรียนแต่ไม่ปฏิบัติ’ หรือปฏิบัติกันอย่างงมงายโดยไม่ผ่านการเรียนการวิเคราะห์ ตรวจสอบให้ได้ความถูกต้อง แล้วทรงตั้งระเบียบให้ถือเป็นแนวปฏิบัติแบบธรรมยุติกาขึ้นมาได้นั้น ถือเป็นการฟื้นฟูพระศาสนาที่สำคัญยิ่ง ที่เป็นข้อบกพร่องของพระสงฆ์สยามมาแต่โบราณ... อีกนัยหนึ่งก็คือ ทรงปรับปรุงแก้ไขและยกระดับวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยให้สมบูรณ์ทั้งด้านความรู้ชอบและความประพฤติชอบตามพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้น คติธรรมยุติกาก็ทรงตั้งขึ้นจึงดีกว่าคติเดิมทั้งที่พระมอญและพระไทยถือกันมาแต่ก่อน ...”

เห็นได้ว่า คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายสถาปนาขึ้นมาตามหลัก “ทางสาย

กลาง” แห่งการวิเคราะห์และสังเคราะห์ระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์รามัญอยู่บนฐานหลักคือ พระธรรมวินัย ไม่ใช่เข้าฝ่ายสุดโต่ง (อันตะ = extremism) ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พระองค์ทรงตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เริ่มด้วย “การผนวชแปลง” (ทัพหิกรม) จากมหานิกายเป็นรามัญนิกาย บางส่วนจากมหานิกาย คือความเป็นพระสงฆ์ไทย บางส่วนจากพระสงฆ์รามัญนิกายกับพระมอญทรงร่วมสังวาส^{๑๕} เฉพาะกับพระรามัญหรือพระมอญเฉพาะในคณะของพระสุเมธมุนีพระอุปัชฌาย์คนที่ ๒ เท่านั้น หาได้ร่วมสังวาสกับพระรามัญทั่วไปทั้งปวงไม่ เป็นแต่ทรงครองผ้าแหวกอย่างพระรามัญ ต่อมา เมื่อทรงฟื้นฟูระเบียบวัตรปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ทรงถือพระวินัยต้องตามพระวินัยปิฎกเป็นหลักทั้งระดับ “อาทิพรหมจารียกาสิกขา” และระดับ “อภิสมจารียกาสิกขา” อย่างไรก็ดีพระสงฆ์ไทยเดิม คือมหานิกายหรือพระสงฆ์รามัญนิกายประพฤติ ถ้าทรงสืบสวนตรวจสอบ วิเคราะห์และวิจารณ์ด้วยพระอัจฉริยภาพปัญญาญาณตามข้อมูลเหตุผล สอดคล้องต้องตามพระวินัยบัญญัติในพระไตรปิฎก ทรงพระราชดำริเห็นว่าถูกต้องตามพระพุทธรบัตินิติก็ทรงคงไว้ และทรงถือตาม แต่ถ้าผิดเพี้ยนออกไป หรือคลาดเคลื่อนก็ทรงเลิกหรือทรงแก้ไขตามที่ทรงพระราชวิจารณ์ว่าถูกต้องตรงตามพระพุทธรบัตินิติเป็น

วิธีดำเนินการทั้งแบบอุปมัยและแบบนิรมัยตามหลักตรรกศาสตร์ ด้วยเหตุนี้จึงได้ถือเป็นแนวประพฤติปฏิบัติของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เพราะเนื้อหาสาระและอรรถประโยชน์ของความเป็นคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายคือ การศึกษาเรียนรู้ให้เข้าถึงพระธรรมวินัยและประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่ได้เรียนรู้แล้วนั้น แต่โดยการครองผ้าอันเป็นเพียงสัญลักษณ์ รูปแบบเปลือกนอก ได้ทรงประยุกต์เอาการครองผ้าแบบพระสงฆ์รามัญนิกาย กับวิธีการประพฤติปฏิบัติในระดับหนึ่งเท่านั้น

ทุกคนมีสิทธิเสรีที่จะเป็นพุทธศาสนิกชนได้ หากมีคุณสมบัติเริ่มด้วยการปฏิญาณตนเป็น “พุทธมามกะ” นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกและสมาทานเบญจศีล ประพฤติปฏิบัติเบญจธรรม ในทำนองเดียวกับพระสงฆ์ทุกรูปอาจเป็น “ธรรมยุต” ได้ หากพร้อมด้วย “คุณสมบัติ” ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะนามว่า “ธรรมยุต” เป็นเครื่องเตือนพระสงฆ์คณะนี้ว่า “พึงตั้งมั่นและอิงอาศัยอยู่กับพระธรรมวินัย” พระสงฆ์คณะนี้ ในความหมายที่แท้จริงจึงต้องศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยให้รอบรู้และงดเว้นการประพฤติวัตรปฏิบัติใด ๆ ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยปัญญา เหตุผล แม้จะได้สืบทอดกันมาตามโบราณประเพณีก็ตาม ขณะเดียวกันก็ไม่ประพฤติตนอย่างหลับลัทธิลัทธิ

^{๑๕} การร่วม ‘สังวาส’ หมายถึง การยอมรับสถานภาพเสมอกันและหนึ่งเดียวกันในสังฆกรรมต่าง ๆ ด้วยศีลเสมอกัน ศึกษาความละเอียดใน วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๔๘-๖๕.

ลุ่มหลง อดอ้างตนเอง หลอกลวงผู้อื่น ให้ชาวโลกเห็นว่า “คณะธรรมยุติกนิกาย” นี้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย นักหนา แต่คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย จะประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมตาม “ทางสายกลาง” คำนี้ถึงความหมาย ความมุ่งประสงค์ และคุณประโยชน์ของการปฏิบัติตามกฎเหล่านั้นในกิจวัตรประจำวัน พระสงฆ์คณะนี้ จะต้องเข้าใจเนื้อหา สาระ คุณประโยชน์ และความมุ่งประสงค์ตามเหตุผลของกฎเหล่านี้ หาใช่ท่องบ่นและสวดเพื่อวิงวอน อ้อนวอน เอาอกเอาใจสิ่งที่คาดเดาเอาเองว่า ทรงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะปฏิบัติต่อพระเป็นเจ้า (God) ของศาสนาเทวนิยม แต่เป็นการทบทวน ตรวจสอบ และเตือนใจตนเองว่าได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์หรือไม่เพียงไร พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายจะได้รับการคาดหวังให้เข้าใจ และปฏิบัติตามเหตุผลกับความมุ่งประสงค์ของพระวินัยที่ตนต้องปฏิบัติตาม และพระธรรมที่ตนพึงประพฤติเป็นพระธรรมวินัยอันบริสุทธิ์ ที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนโดยปราศจากมลทินใด ๆ มาแปดเปื้อนให้เศร้าหมองหาไม่ก็จักเป็น “ธรรมยุต” แต่เพียงในนาม

เมื่อสามารถจัดความผิดเพี้ยนแปลกปลอมออกไปด้วย “การศึกษา” ตรวจสอบและประเมินได้ด้วย “การปฏิบัติ” ที่ถูกต้องทางพระธรรมวินัย พระศาสนานับว่าบริสุทธิ์บนรากฐานแห่ง

พระธรรมวินัยย่อมปรากฏขึ้น พระธรรมวินัยอันบริสุทธิ์นี้เป็นแบบดำเนินชีวิตที่คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย มุ่งประพฤติปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด ไม่มีการผูกขาดให้เฉพาะฝ่ายธรรมยุตเท่านั้น เพราะความเป็น “ธรรมยุต” เป็นสากลอยู่ที่มาตรการและมาตรฐานแห่ง “ความรัฐชอบและปฏิบัติชอบ” ตามพระธรรมวินัย แม้ว่าการครองจีวร และอาการกิริยาภายนอกจะเป็นลักษณะ รูปแบบ และสัญลักษณ์ปรากฏเพียงให้เห็น แต่สิ่งทรงคุณค่าและคุณลักษณะพิเศษอยู่ที่ การศึกษาและการประพฤติตนให้เข้าถึงพระธรรมวินัย ไม่ประพฤติตนสุดโต่งในวิถีแห่ง “กามสุขัลลิกานุโยค” (materialism) และ “อัตตกิลมถานุโยค” (idealism) การไม่เชื่อถือในโชคกลาง อิทธิปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์ และเสพติดในพิธีกรรมมากกว่าการใช้เหตุผลด้วยความตั้งใจฟื้นฟูธรรมจริยาใด ๆ ที่สอดคล้องกับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต้องไม่เชื่อและประพฤติตามคติแห่ง “ตริจฉานวิวิชา” เป็นการอาศัยความรู้ความชำนาญขั้นต่ำไร้เหตุผลและลงโลกเพื่อการดำรงชีพ^{๒๐}

ตามพระราชดำริของพระองค์ พระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมสากล เป็นรากฐานแห่งมนุษยธรรม เหตุผล และวิทยาศาสตร์ อุบัติขึ้นมาโดยพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นมนุษย์ตามหลักแห่ง “ธรรมดา” แต่ทรงตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงเป็นบรมครูผู้ฉลาดที่สุด ทรงไว้ซึ่ง

ความสมบูรณ์แห่งพระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงบรรลุนิพพานสูงสุด หาได้ทรงอ้างอิงถึงสิ่งที่ฝ่ายเทวนิยม เชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติใด ๆ ไม่ แต่ให้เพียรพยายามด้วยตนเองสู่ความสิ้นทุกข์อันเป็นความมุ่งประสงค์สูงสุดของมนุษย์ วิธีการให้สิ้นทุกข์ได้ก็เป็น มนุษยนิยม ปฏิบัตินิยม และเหตุผลนิยม ทุกข์ของมนุษย์เกิดทางด้านกายน้อย ยิ่งกว่าทางด้านจิตใจ ไม่ใช่ด้วยการวิงวอน พระเป็นเจ้าและอุทิศความจงรักภักดี แต่พระเป็นเจ้าเท่านั้น แต่ด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทานของมนุษย์เองคือ มูลเหตุแท้จริงแห่งความทุกข์ ซึ่งกำจัดได้ด้วยความพยายามของมนุษย์เองได้ พระพุทธศาสนา คือศาสนาแห่งผู้ตรัสรู้แล้วและสิ้นทุกข์แล้ว เป็นมรดกแก่ มนุษย์ทั้งปวงไม่ใช่แก่พระสงฆ์เท่านั้น แต่ก่อนศาสนพิธีเป็นราชพิธีและราษฎรพิธีมีแต่เพียงสวดมนต์ภาษาบาลี พระองค์จึงทรงให้แปลออกเป็นภาษาไทย ให้คนได้เข้าใจเนื้อหาสาระ และอรรถประโยชน์ในบทสวดมนต์สูตรนั้น ๆ ว่าเป็นหลักคำสอนเพื่อนำไปทำความเข้าใจสู่การประพฤติปฏิบัติให้เกิดการพัฒนาตนเองและผู้อื่น หาใช่เป็นการสวดวิงวอน อ้อนวอนแสดงความจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าไม่ พระองค์ทรงสอน ย้ำแล้วย้ำอีกถึงเบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลสำหรับผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย และศีลทุกข้อที่มาในพระปาติโมกข์ และนอกปาติโมกข์ตามเหตุผลสำหรับ

^{๒๐} ศึกษาเปรียบเทียบ เอกชานเดอร์ บี. กริสโวลด์, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม, หน้า ๑๘, ๔๐.

วิถีแห่งพระสงฆ์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๒๑} ทรงเป็นพระบิดาทางวิทยาศาสตร์ของปวงชนชาวไทย หรืออาจกล่าวได้ว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของเอเชียที่ทรงศึกษาเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดจิตใจของชาวตะวันตกได้อย่างถ่องแท้ ผ่านมิติวิทยาศาสตร์กับทางพุทธศาสตร์ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ และเทววิทยาทั้งหลายเห็นว่า วิทยาศาสตร์กับศาสนายู่คนละฝ่ายกัน เข้ากันไม่ได้โดยประการทั้งปวง พระองค์ผู้ทรงปรีชาญาณได้รอบรู้พุทธศาสตร์ ศาสนศาสตร์ เทววิทยา ศาสนาเปรียบเทียบ มานุษยวิทยา และทรงฝึกฝนศึกษาวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ จึงมีพระราชดำริยืนยันว่า “...ไม่มีอะไรในพระพุทธศาสนาที่ขัดกับหลักและวิธีการวิทยาศาสตร์ ยิ่งกว่านี้ พระพุทธศาสนาคือรากฐานของวิทยาศาสตร์ พระพุทธองค์คือผู้บุกเบิก ริเริ่ม นำวิธีการศึกษา ค้นคว้า และแสวงหาัจธรรมจนได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณก็ด้วยวิธีการที่คนสมัยนี้เรียกว่า “วิทยาศาสตร์” เพียงแต่จุดมุ่งประสงค์สูงสุดต่างกัน ไกลกว่ากันระหว่างพุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์...” พระองค์ทรงสันทัดถึงหลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม และกฎแห่งสังสารวัฏ หรือกฎวัฏจักร และจักรวาล (ปฏิจจสมุปบาท) กับกฎทางวิทยาศาสตร์

ว่าทุกอย่างเป็นเหตุเป็นผลเนื่องถึงกัน เหตุก่อให้เกิดผล ผลย่อมมาแต่เหตุ เหตุเช่นไร ย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้น ทุกอย่างย่อมสัมพันธ์กันอยู่ เมื่อกฎนี้กำหนดและควบคุมความเป็นไปทั้งหมดของชีวิตและโลกทางกายภาพ ก็ต้องกำหนดควบคุมทางจริยธรรมและจิตใจ มนุษย์ด้วย กรรมทั้งหมดไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมมีเหตุมีผลโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ คนธรรมดาที่ไม่ได้ผ่านการศึกษอบรมตามหลักคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธองค์ จึงเสพติดหลงใหลอยู่กับความเชื่อ มงายในเรื่องของชีวิตและโลกธรรม

การบำเพ็ญบุญกุศลเป็นคุณค่าที่พุทธศาสนิกชนไทยรู้จักกันดีและกล่าวถึงมากที่สุด ประราณามากที่สุด และประกอบกันตามประเพณีมาช้านานที่สุด เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ที่สุดเหนือการใด ๆ ในเรื่องประกอบคุณงามความดี ในการปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนา^{๒๒} ทัศนคติในเรื่อง “บุญกิริยาวัตถุ” อันหมายถึงเรื่อง การประกอบคุณงามความดี ได้ปรับเปลี่ยนจากประเพณีเดิมที่มุ่งเน้น “ด้านทานมัย” บุญที่เกิดจาก “การให้” ที่กระทำเฉพาะแก่พระสงฆ์ เพื่อสร้างสม “เสบียงกรัง สู่สุดคติในโลกหน้า” มาสู่การบำเพ็ญบุญด้านและในระดับ “ศีลมัย และภาวนามัย” ให้ได้ประโยชน์พร้อมกันทั้ง ๓ ทาง มิให้บกพร่องด้านใดด้านหนึ่ง ยกกระตักคตินิยมในการแสวงหา และสร้างสมคุณงามความดีเป็นแบบบูรณาการครบสูตร โดยเน้นให้ได้บรรลุ

“ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์” คือผลดีที่พึงได้รับในชีวิตนี้มากยิ่งขึ้น ให้คนถือศีล มีระเบียบวินัย เคารพศรัทธาและกฎหมาย อันเป็นลักษณะแห่งความกล้าหลังและอ่อนแอของคนไทย ประเพณีนิยมและศาสนพิธีตามวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การแห่พระพุทธรูปลงทรงน้ำในงานสงกรานต์ การแห่หน้าอุสุภีบรรพชาอุปสมบท ประเพณีแห่องค์พระกฐิน การถวายทรัพย์สิน ทิ้งอสังหาริมทรัพย์ และสังหาริมทรัพย์บ้างพระศาสนาเพื่อศาสนสมบัติและศาสนสถานเหล่านี้ เป็นต้น ถือเป็นทางปฏิบัติให้ระลึกถึงการพัฒนาสู่วุฒิภาวะในการปฏิบัติธรรมระดับสูงขึ้นไป แต่ไม่ให้เสพติดอยู่เฉพาะระดับนี้ และไม่เห็นชอบให้ “ทำกันเกินไป” จนผิดเพี้ยนจากหลัก “มัชฌิมนิยม” แนวทาง “ประกอบคุณงามความดีที่เรียกว่าทำบุญ” ในเรื่อง “ทานมัย” คือการบำเพ็ญตนให้เกิดสาธารณประโยชน์ที่ข้ามพ้นจาก “เรื่องผลประโยชน์ของตัวเอง” ได้เป็นดีที่สุด เช่น รวบรวมกำลังทรัพย์ หรือกำลังคนด้วยความสมัครใจร่วมกันสร้างถนน สะพาน โรงพยาบาล โรงเรียน และสาธารณสมบัติอื่น ๆ การบำเพ็ญบุญที่ยิ่งกว่านี้คือ การรักษาศีล ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยเจริญ “ภาวนา” พัฒนาจิตใจให้มั่นคงสว่าง สะอาด สงบ มีความคิดความอ่านที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะ “ทานมัย” จะสร้างปัญหาหากปราศจาก “ศีลมัยและภาวนามัย”

^{๒๑} ศึกษาเปรียบเทียบ อเล็กซานเดอร์ บี. กริสโวลด์, อ้างแล้ว, หน้า ๔๐-๔๑.

^{๒๒} สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี, เรื่องพระจอมเกล้า, หน้า ๖๐, ๖๑. และอเล็กซานเดอร์ บี. กริสโวลด์, อ้างแล้ว, หน้า ๔๒-๔๔.

๓. บทสรุป

ในการปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนา ด้วยการเริ่มจากพระสงฆ์นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยืนยันพระราชดำริตามพระราชประสงค์ว่า พระสงฆ์ทุกรูปและทุกนิกายมีสิทธิเสรีภาพอันชอบที่จะประพฤติวัตรปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยที่ได้ศึกษาอบรมมาถูกต้องด้วยดี และที่เห็นชอบด้วยเหตุผลว่า ควรแก้โอวาทานุศาสน์ของพระบรมศาสดา เอาพระธรรมวินัยเป็นมาตรฐาน มาตรฐาน และดัชนีวัด ผู้มีสถานภาพและปฏิบัติเสมอเท่าเทียมกัน ย่อมเข้าพวกเข้าหมู่คณะเดียวกันได้ (สังวาส) ผู้ประพฤติปฏิบัติผิดแผกแตกต่างและย่อหย่อนกัน ย่อมเข้าพวกกันไม่ได้ (นานาสังวาส) เหมือนคนต่างระดับวัฒนธรรม กล่าวคือพฤติกรรมหรือการปฏิบัติธรรมวินัยต่างระดับกันไม่ไปในแนวเดียวกัน เป็นเรื่องกีดกันไม่ให้เข้ากันได้ เป็นการสร้างความแปลกต่างทั้งรูปแบบและเนื้อหา แม้ในทางคติโลกก็ทำนองเดียวกัน ประชาชน

ภายใต้กรอบกฎหมาย กติกาข้อบังคับของบ้านเมือง และศีลธรรมของศาสนาเดียวกันแท้ ๆ มนุษย์ย่อมชอบพอกัน ยอมรับกัน หรือรังเกียจกันเพราะความประพฤติต่างกัน “...พระธรรม-ยุดิกนิกายก็ดี พระมหานิกายก็ดี ควรถือร่วมกันอย่างมั่นคงว่าเป็น พุทธบุตร พุทธทายาท และเป็นข้าพระพุทธองค์ด้วยสถานภาพเสมอเท่าเทียมกัน อยู่ภายใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน ส่วนนามเราจะเรียกว่าอะไรไม่สำคัญ ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียวว่าเราต้องพร้อมใจกันจงรักภักดีด้วยปัญญาต่อพระบรม-ศาสดา ต้องมุ่งมั่นศึกษาและประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมวินัยตามที่พระพุทธ-เจ้าทรงสั่งสอนนั้นอย่างดีที่สุดที่จะพึงกระทำได้ เพราะเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์...”^{๒๓} ดังนั้น การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปฟื้นฟูพระศาสนา โดยเริ่มด้วยทรงศึกษาพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกให้รู้แจ้งเห็นจริง นำทางสู่การจัดตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้น

ผสมผสานระหว่างคณะสงฆ์มหานิกายเดิมของไทยกับคณะสงฆ์นิกายรามัญ จึงเป็นไปตามหลักกรรมตาของโลก ภายใต้กฎแห่งเหตุผลและวิวัฒนาการของสรรพสิ่ง พระองค์ทรงอนุรักษ์สิ่งที่ควรธำรงรักษาไว้ และปรับเปลี่ยนสิ่งที่ควรปรับปรุง ทรงละทิ้งสิ่งที่ควรละทิ้ง และรับเข้ามาใหม่ที่ควรรับ กล่าวคือ “ทรงดึงเอาไว้และทรงดันออกไป” แต่ไม่ทรง “ลุ่มหลงของเก่าและมัวเมาของใหม่” ยิ่งกว่านี้ทรงมุ่งให้พระสงฆ์ได้ศึกษาให้เข้าถึงและธำรงไว้ซึ่งพระธรรม-วินัยที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยความอุทิศของ รัฐ และให้สังคมเป็นผู้ตรวจสอบ ประเมินตามเหตุตามผล ส่งอาณิสงส์สูงสุดสู่พระศาสนาให้พ้นภัยจากความเสื่อมเสียล่มสลาย ให้พระพุทธศาสนาสถิตสถาพรเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้นับถืออย่างแท้จริง และเป็นอาณิสงส์อันใหญ่หลวง เกื้อหนุนให้ชาติบ้านเมืองได้ดำรงอยู่รอดปลอดภัย คงความเป็นไทย กอบปรีย์ด้วยอิสราภาพ เอกราช อธิปไตยสืบต่อไป

^{๒๓} ศึกษาความละเอียดในรายงานวิจัยเรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส : พระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง, โดย สิทธิ บุตรอินทร์ ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๑๓๘-๑๔๐ และ ๒๐๕-๒๑๐.

บรรณานุกรม

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕ - ๒๔๑๑.
 พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๑.
 ประยูรธ สิริพิพันธุ์. สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุง
 สยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๑๖.
 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๕๖.
 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เล่าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปหากับสมเด็จพระ
 มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.
 พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
 ๒๔๗๒.
 พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษในพระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ต้นฉบับภาษา
 อังกฤษและฉบับแปลเป็นภาษาไทยของ
 กรมศิลปากร. พระนคร : บริษัทโรงพิมพ์
 ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๔.
 สมเด็จพระ ยะราชคณาธิบดีราชานุภาพ. เรื่องพระ
 จอมเกล้า. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
 ๒๕๑๗.
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
 วโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑ - ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๔๒
 พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
 วโรรส และสมเด็จพระ ยะราชคณาธิบดีราชานุ-
 ภาพ. ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร. พระนคร :
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

สิทธิ บุตรอินทร์. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 กรมพระยาวชิรญาณวโรรส : งานและ
 พระตำริด้านการศึกษาและการปกครอง.
 กรุงเทพฯ : ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
 อารุง โกมลวรรณนะ. เจ้าฟ้ามงกุฎแห่งสยาม.
 พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๐๖.
 โอภาส เสวิกุล. พระราชบิดาแห่งการปฏิรูป.
 พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๒.
 John Bowring, Sir. The Kingdom and People
 of Siam. London, 1857.
 Griswold, Alexander B. King Mongkut of Siam.
 หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล แปลเป็นไทย.
 พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๑.

Abstract His Majesty King Mongkut : His Genius Manifesto on Buddhism
Siddhi Butr-Indr
 Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences, The Royal Institute, Thailand

The year 2547 B.E. premises Thailand celebrating the great bicentenary of His Majesty King Mongkut, in commemoration of his graceful life. This further attests to his immeasurable greatness, future - insight and genius manifesto in an invaluable contribution to Thai kingdom and Buddhism as the Religion of Thailand.

He is the Philosopher King and the Renaissance Monarch, with the grandeur of sovereignties of wisdom and righteousness perfectly accumulated for 27 years of his Buddhist monk life, who has accomplished and himself enculturated completely in Buddhism, philosophical and practical, before being invited to ascend the throne. All this helped him keep the Thai realm with Buddhism, for their independency and sovereignty, out of the reach of Western colonialist great powers , and in turn to gain their respects. He modernized Thailand, while safeguarding Thai culture based on Buddhist spirituality.

With his genius, he restored and reformed Buddhism, which was going on in decline and distability due to the corrupt Sangha of poor education and low quality leading to their wrong view and practice in the Lord Buddha’s Doctrine and Discipline. He has therefore the Sangha purified, improved and strengthened for their developed qualifications of good knowledge with good conduct, to enable them to regain right leadership of Buddhist community.

By so doing, he became realized in the truth of Buddhism’s characteristics of humanism, rationalism, pragmatism, moderationism (Majjhimāpatipadā) and the foundation of sciences. He has founded a special school of the Thai Sangha, to ensure his sustainable reform in Buddhism, named “Dhammayuttikanikaya”, meaning “those who adhere to the Doctrine and the Discipline”, with Wat Bovornnives Vihara as their centre up to present days.

Key words : Buddhism, reform